

УДК 373.2.016:81-053.4

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/49-2-32>**Марія ФЕНКО,***orcid.org/0000-0003-2000-2348*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти

Волинського національного університету імені Лесі Українки

(Луцьк, Україна) *maria_fenko@ukr.net***Зоряна МАЦЮК,***orcid.org/0000-0001-7915-742X*

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Волинського національного університету імені Лесі Українки

(Луцьк, Україна) *zoriana_matsiuk@ukr.net*

ЛІНГВОДИДАКТИЧНА ПАРАДИГМА СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

У статті здійснено спробу виокремлення й аналізу особливостей становлення і розвитку мовлення дітей раннього віку крізь призму дошкільної лінгводидактики. Українська лінгводидактика посіла чільне місце в системі новітніх лінгвістичних парадигм і дала поштовх до виокремлення низки підходів до навчання рідної мови на різних вікових етапах життєдіяльності особистості. Пріоритетним завданням лінгводидактики, вважаємо, її спрямованість на формування комунікативно-мовленнєвих і комунікативних умінь людини. Вагома складова сучасної української лінгводидактики – це дошкільна лінгводидактика, адже становлення і розвиток мовлення дітей дошкільного віку має надзвичайно вагоме значення для подальшого життя та соціалізації дитини, адже мова взаємопов'язана з розвитком усіх психічних процесів (мислення, сприймання, пам'ять), а також слугує основою свідомої та цілеспрямованої діяльності дитини. Мовлення малюка формується під впливом оточуючого світу та під безпосереднім впливом дорослих (батьків, рідних тощо). На нашу думку, особливе значення має правомірний розвиток мовлення дитини раннього віку, адже це слугує підґрунтям подальшого інтелектуального, духовного, емоційного, мовленнєвого розростання малюка. Відомо, що на етапі свого виникнення та становлення мовлення дитини носить ситуативний характер і лише поступово слово наповнюється понятійним змістом. Саме тоді, коли слово і поняття стають єдиними, діти виходять за межі окремої спілкувальної ситуації та опановують широкий простір пізнавальної діяльності. Мовленнєва активність дитини раннього віку – ситуативна, тісно пов'язана з предметно-практичною діяльністю і залежить від емоційної участі дорослого у спілкуванні. Лінгводидактична парадигма становлення і розвитку мовлення дітей раннього віку передбачає, насамперед, поетапний аналіз, який охоплює два періоди: підготовчий та період розвитку самостійного мовлення.

Отже, ранній вік – сензитивний період для засвоєння дитиною мовлення і підґрунтя її подальшого розвитку. Саме оволодіння мовленням є найважливішим досягненням раннього дитинства і зорієнтоване на опанування рідною мовою, вироблення вмінь послуговуватися нею не лише як засобом спілкування, а й як засобом пізнання навколишнього світу і себе, як засобом засвоєння набутого людством досвіду, саморегуляції та взаємодії людей.

Ключові слова: лінгводидактика, дошкільна лінгводидактика, діти раннього віку, малюк, мовленнєвий розвиток, парадигма, сензитивний період.

Mariia FENKO,*orcid.org/0000-0003-2000-2348*

Ph. D. in Philology,

Associate Professor at the Department of General Pedagogy and Preschool Education

Lesya Ukrainka Volyn National University

(Lutsk, Ukraine) *maria_fenko@ukr.net***Zoriana MATSIUK,***orcid.org/0000-0001-7915-742X*

Ph. D. in Philology,

Associate Professor at the Department of Special and Inclusive Education

Lesya Ukrainka Volyn National University

(Lutsk, Ukraine) *zoriana_matsiuk@ukr.net*

LINGUODIDACTIC PARADIGM OF THE FORMATION AND SPEECH DEVELOPMENT OF THE YOUNG CHILDREN

The article attempts to isolate and analyse the peculiarities of the speech formation and development of the young children through the prism of preschool language didactics. Ukrainian language didactics has taken a prominent place in the system of modern linguistic paradigms and has given impetus to the identification of a number of approaches to learning the native language at different age stages of the life. We think that the priority task of linguodidactics is its focus on the formation of communicative-speech and communicative skills of a man. An important component of modern Ukrainian language didactics is preschool language didactics, because the formation and development of speech of preschool children is extremely important for further life and socialization of the child, because language is interrelated with the development of all mental processes (thinking, perception, memory). Moreover, it also serves as a basis for the child's conscious and purposeful activity. The child's speech is formed under the influence of the surrounding world and under the direct influence of adults (parents, relatives, etc.). In our opinion, the lawful development of the speech of a young child is especially important, because it serves as a basis for further intellectual, spiritual, emotional, speech growth of the child. It is known that at the stage of its origin and formation, the child's speech has the situational character and only gradually the word is filled with conceptual content. It is when words and concepts become union, than children go beyond a separate communication situation and master a wide space of cognitive activity. The speech activity of an early age child is situational, closely related to the subject-practical activity and depends on the emotional participation of the adult in communication. Linguodidactic paradigm of formation and speech development of young children involves, first of all, a step-by-step analysis, which covers two periods: the preparatory and the period of development of independent speech.

Thus, early age is a sensitive period for a child to learn speech and the basis for its further development. Mastering speech is the most important achievement of early childhood and focused on mastering the native language, developing the ability to use it not only as a means of communication but also as a means of learning about the world and yourself, as a means of learning, self-regulation and human interaction.

Key words: *language didactics, preschool language didactics, young children, child, speech development, paradigm, sensitive period.*

Постановка проблеми. У системі новітніх лінгвістичних парадигм особливу увагу заслуговує сучасна українська лінгводидактика, адже вона містить широкий спектр досліджень на різних рівнях, починаючи від дошкільної лінгводидактики аж до лінгвоандрології.

Відомо, що термін «українська лінгводидактика» в науковий обіг потрапив лише в роки незалежності України. Як зазначає М. Пентиліук, «українська лінгводидактика» – наука, яка спрямована на дослідження змісту, форм, принципів, способів і засобів навчання української мови і як рідної, і як державної (Пентиліук, 1997: 11). До ключових концептуальних засад науковиця зараховує наступні: українська мова як рідна й державна в усіх типах середніх і вищих навчальних закладів є засобом формування та розвитку мовної особистості, національно свідомого громадянина України; навчання української мови спрямоване на виховання мовної особистості – людини, яка любить, знає та береже рідну мову, із повагою ставиться до мови нашої держави, володіє її виражальними засобами, користується нею у професійній діяльності й у повсякденному житті; формування та розвиток мовної особистості здійснюється під час оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності (аудіюванням, говорінням, читанням, письмом; сприйманням і створенням мовлення); навчання української мови відбувається в особистісному, когнітивному, комунікативно-діяль-

нісному, компетентнісному, функційно-стилістичному й інших аспектах; навчально-виховний процес мовної освіти забезпечується ефективним застосуванням традиційних та інноваційних технологій; навчання української мови спирається на українознавство, етнокulturологію, етнопедогогіку й етнопсихологію (Пентиліук, 1997).

Інтенсивний розвиток української лінгводидактики завдячуємо таким науковцям, як А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, Н. Голуб, Т. Донченко, С. Караман, Т. Котик, Л. Паламар, М. Пентиліук і інші. Українську лінгводидактику збагачують і розвивають учені-лінгвісти А. Загнітко, І. Кочан, Л. Мацько, Л. Струганець, Г. Передрій, Л. Скуратівський і інші.

Пріоритетним завданням лінгводидактики, вважаємо, її спрямованість на формування комунікативно-мовленнєвих і комунікативних умінь особистості. Як зазначає Л. Паламар, такі уміння передбачають: уміти правильно (відповідно до ситуації) обрати стиль спілкування; уміти підпорядковувати форму мовленнєвого висловлювання завданням комунікації; уміти добирати та використовувати найбільш ефективні (відповідно до мети й умов) вербальні та невербальні засоби спілкування (Паламар, 1997: 7). Отже, розвивати мовну здібність дитини, означає розвивати її мовленнєві та комунікативно-мовленнєві навички й уміння (уміння говорити, слухати, писати, читати).

Вагома складова сучасної української лінгводидактики – це дошкільна лінгводидактика – «педагогічна галузь науки, що вивчає закономірності розвитку мовлення дітей на різних вікових етапах; специфіку педагогічної діяльності, спрямованої на формування мовленнєвих навичок у дітей; засоби, форми, методи і прийоми навчання дітей мови, що відображає і лінгвістичні, і педагогічні аспекти сучасного стану науки» (Богущ, 2007: 9).

Мета нашого наукового пошуку – виокремлення й аналіз особливостей становлення і розвитку мовлення дітей раннього віку крізь призму дошкільної лінгводидактики.

Для розв'язання окресленої проблеми та досягнення мети використано наступні методи: *теоретичні*: аналіз педагогічних, психологічних і навчально-методичних джерел із теми дослідження; їх систематизація й узагальнення; *емпіричні*: добір і обробка емпіричних даних (спостереження, бесіди, вивчення навчально-виховної документації тощо).

Виклад основного матеріалу дослідження.

Становлення і розвиток мовлення дітей раннього віку має надзвичайно вагоме значення для подальшого життя та соціалізації дитини, адже мова взаємопов'язана з розвитком усіх психічних процесів (мислення, сприймання, пам'ять), а також слугує основою свідомої та цілеспрямованої діяльності дитини. Мовлення малюка формується під впливом оточуючого світу та під безпосереднім впливом дорослих (батьків, рідних тощо). Важливо пам'ятати, що хоча розвиток мовлення дітей раннього віку і зумовлений навчанням, однак оволодіння мовленням і рідною мовою відбувається у процесі невимушеної життєво мотивованої діяльності та спілкування. Такий підхід до розуміння початкового опанування рідної мови та живого мовлення дитиною раннього віку сприяє нормальному оволодінню мовленням – навчанням говорити, послуговуватись мовленням під час спілкування, а не навчаючись.

Актуальність означеної теми зумовила різноаспектне її трактування в науковій сфері. Так, проблема становлення і розвитку мовлення дітей раннього віку перебуває в полі уваги: лінгводидактів (А. Богущ, Є. Тихеева, Л. Федоренко та ін.); педагогів (А. Іваненко, Т. Науменко, В. Петров і ін.); фізіологів (М. Кольцова, І. Павлов, І. Сеченов і ін.), психологів (Л. Виготський, О. Лурія, Д. Ельконін, С. Рубінштейн і ін.); лінгвістів (О. Потебня, М. Пентиліук, А. Загнітко, Л. Мацько, С. Омельчук, Г. Передрій і ін.).

Для нашого дослідження важливо встановити ключові закономірності зародження мовлення в дітей раннього віку та стимули подальшого пра-

вомірного його розвитку. Як зазначав Лев Виготський, «...основою дитячого мовлення є вроджена реакція, успадкований рефлекс, який ми називаємо безумовним. Він є базою для наступного розвитку всіх умовних реакцій. Таким безумовним рефлексом, такою успадкованою базою, на якій виникає мовлення дорослої людини, є рефлекс крику, голосова реакція дитини. Відомо, що вона спостерігається вже в новонародженого... Перша функція голосової реакції емоційна. Друга функція, яка виникає вже тоді, коли голосова реакція стає умовним рефлексом, – соціального контакту... Голос дитини стає її мовленням чи знаряддям, які замінюють мовлення у його найелементарніших формах...» (Дошкільна лінгводидактика, 2005).

Із позицій лінгводидактики ми не можемо трактувати перші голосові реакції дитини як мовлення, адже перша фаза в розвитку дитячого мовлення аж ніяк не пов'язана з розвитком дитячого мислення чи з розвитком інтелектуальних процесів дитини. Як відомо, мислення і мовлення – це нерозривні поняття і, як зазначав німецький філософ Й. Діцген, «мислення слугує художником, за допомогою якого можна відобразити світ, а мова є своєрідним пензлем для цього художника, яким він змальовує загальну спорідненість усіх речей» (Петухова, 2015). Під час раннього періоду розвитку дитини мислення також розвивається незалежно від мовлення, однак у певний момент дві лінії (розвиток мовлення і розвиток мислення) перетинаються і в цей момент мовлення стає інтелектуальним, а думка стає мовленнєвою.

У дошкільній лінгводидактиці, урахувавши дослідження М. Красногорського (Красногорський, 1958), прийнято виокремлювати наступні етапи розвитку мовлення дитини:

- перший – передмовний період (перший рік життя). На цьому етапі спостерігаємо: по-перше, підготовку дихальної системи малюка до реалізації голосових реакцій, утворення головних недиференційованих гортанних, глоткових, ротових, губних шумів і окремих непевних мовних звуків; по-друге, гуління (утворення голосових недиференційованих гортанних, глоткових, ротових, губних шумів і окремих непевних мовних звуків) і по-третє, белькотання як первинну форму мовленнєвого потоку, що складається з недиференційованих голосових звуків, породжених наслідуванням;

- другий – період утворення мовних звуків і їх диференціювання. Означений етап характеризується:

- 1) синтезом складів зумовлених зовнішніми подразниками;

2) синтезом складових двочленних об'єднань і їх автоматизація;

3) вимовляння перших 5 – 10-ти слів;

• третій – період, який охоплює третій рік життя дитини і означений, по-перше, розширенням словникового запасу (500 і більше слів); по-друге, вербалізацією мовних ланцюгів від двокомпонентних до багатоконпонентних; по-третє, удосконаленням і автоматизацією вимови окремих слів і шаблонів;

• четвертий – період, який характеризує мовленнєвий розвиток чотирирічної дитини. На цьому етапі спостерігаємо:

1) збагачення словникового запасу (1000 і більше слів);

2) збільшення тривалості й ускладнення синтаксичних конструкцій (число слів у мовних ланцюгах становить 9 – 10 слів);

3) удосконалення, ускладнення та автоматизацію речень, а також вербалізацію складніших мисленнєвих потоків;

4) засвоєння та автоматизацію мовних стереотипів;

5) правильна артикуляцію звуків і слів у мовленнєвих потоках;

б) використання підрядних речень;

• п'ятий період у розвитку мовленнєвих умінь і навичок дитини характеризується: подальшим збагаченням і розширенням словника; засвоєнням і виробленням умінь керувати своїм голосом (гучністю, звучністю, силою тощо); використання складніших синтаксичних конструкцій.

На нашу думку, особливе значення має правдивий розвиток мовлення дитини раннього віку, адже це слугує підґрунтям подальшого інтелектуального, духовного, емоційного, мовленнєвого розростання малюка. Відомо, що на етапі свого виникнення та становлення мовлення дитини носить ситуативний характер і лише поступово слово наповнюється понятійним змістом. Саме тоді, коли слово і поняття стають єдиними, діти виходять за межі окремої спілкувальної ситуації та опановують широкий простір пізнавальної діяльності (Піроженко, 1999). Якщо в ситуативних формах спілкування мовлення породжене предметно-практичними діями, то у складних формах позаситуативного спілкування дитина проходить інший шлях мовного пізнання (від слова до предмета). Отже, мовленнєва активність дитини раннього віку – ситуативна, тісно пов'язана з предметно-практичною діяльністю і залежить від емоційної участі дорослого у спілкуванні.

Швидкість оволодіння мовленням у переддошкільний вік має індивідуальний характер, проте

можна виокремити певні ознаки, закономірності та етапи мовленнєвого зростання малюка. «Якби потрібні були найпереконливіші для всіх докази, що кожний малюк є наймогутнішим розумним працівником нашої планети, достатньо було б уважніше придивитися до складної системи тих методів, за допомогою яких йому вдається за такий надзвичайно короткий час оволодіти своєю рідною мовою, усіма відтінками її дивовижних форм, усіма тонкощами її суфіксів, префіксів та флексій... Насамперед слід зазначити, що у дворічних та трирічних дітей таке сильне чуття мови, що слова, які вони створюють, зовсім не видаються каліками мовлення, а, навпаки, досить влучні, витончені, природні» (Чуковський, 1965).

Лінгводидактична парадигма становлення і розвитку мовлення дітей раннього віку передбачає, насамперед, поетапний аналіз, який охоплює два періоди: підготовчий (від 1 місяця до 2-х років) та період розвитку самостійного мовлення (1,5–3 роки).

Підготовчий період, на нашу думку, охоплює наступні стадії розвитку мовлення малюка. Перша стадія – це емоційне спілкування дитини з дорослим. Беззаперечним є твердження, що зв'язок немовляти з дорослими вибудовується на емоційній основі. Починається і розвивається він за допомогою дотиків і розуміння дитиною людської мови. Це та основа, яка стимулює пізнавальну та мовленнєву активність дитини і слугує передумовою розвитку власного мовлення. Для подальшого формування мовленнєвих умінь і навичок дитині потрібно навчитися виокремлювати звукокомплекси (слова) із цілого мовленнєвого потоку; розуміти мовлення дорослого; розширювати семантичне поле активного і пасивного словника; засвоювати артикуляційні особливості звуковимови тощо. Усі ці, на перший погляд, складні завдання вирішуються саме під час спілкування дитини з дорослим.

Друга стадія характеризується виникненням якісно нового типу мовленнєвої взаємодії дорослого з дитиною – спілкування на основі розуміння мовлення. Малюк починає усвідомлювати, що кожний предмет, його властивість, кожна дія чи явище мають назву. На думку Д. Ельконіна, доміантними основами появи розуміння мовлення можна вважати: виокремлення предмета серед інших; зосередження уваги на предметі; наявність у дитини емоційної реакції, пов'язаної з явищем, предметом чи дією. Розуміння мовлення малюком з'являється, насамперед, на запитання «Де?», що стимулює її до зорового пошуку та формується зв'язок між словом дорослого і пред-

метом (Ельконин, 1980). Варто зазначити, що у віці 6–12 місяців слова для дитини ще не набули узагальнювального значення і почуте слово вона пов'язує лише з одним конкретним предметом.

Третя стадія підготовчого періоду означена розвитком самостійного мовлення та появою перших усвідомлених слів (у середньому 10–15 слів). Ляміна Г. рекомендує використовувати з дітьми першого року життя наступний педагогічний прийом: називання поряд із правильним словом його спрощену вимову, наприклад, *кішка* – *киця*, *машина* – *бі-бі* тощо (Ляміна, 2000).

Саме на третій стадії спостерігаємо в дітей другого року життя інтенсивний і швидкий розвиток мовлення, тому важливо стимулювати цей процес за чітко окресленими лініями: розвиток розуміння мовлення дорослого; формування функцій узагальнення в мовленні; збагачення пасивного і активного словника; розвиток здібності наслідування й удосконалення артикуляції звуків, звукосполучень і слів; формування граматичної правильності мовлення.

Щоб з'ясувати рівень розуміння мовлення дорослого малюком, достатньо звернути увагу, що дитина виконує дії за вказівкою: загальні («*принеси, поклади, подай*»); конкретні («*взьми зайчика*»); системні («*намалюй сонечко*»); словесні доручення («*принеси ляльку і віддай її Катрусі*»); розуміння предметів, зображених на картках чи кубиках («*знайди картку з лисичкою*»).

Щодо розвитку узагальнення у дворічних дітей, то М. Швачкін пропонує класифікацію: наочне узагальнення – дитина групує предмети за найбільш яскравими зовнішніми ознаками, кольорами; слова-імена – на основі дій із предметами, дитина об'єднує зорові та тактильні образи в єдине цілісне уявлення про предмет; істинні узагальнення – на основі загальних ознак (Швачкін, 2004).

Малюки також активно засвоюють і розвивають навички діалогічного мовлення, використовуючи такі його функції як вплив на реципієнта та вираження власних думок і почуттів. Здебільшого, ініціатором перших діалогів є дорослий, який зорієнтований на формування у дитини вмінь відповідати на запитання, вмінь правильно попросити, вмінь вербально взаємодіяти з мовцями тощо. Активна мовленнєва взаємодія сприяє розширенню словника дитини, формуванню перших елементарних граматичних знань (правильної побудови речень і їх інтонування).

У дітей третього року життя відбувається переломний момент у психічному розвитку, у сприйманні навколишнього світу та з'являється допитливість. Як стверджують лінгводидакти, третій

рік життя – період найінтенсивнішого мовленнєвого розвитку дитини, адже її мовлення набуває зв'язного індивідуального характеру. Ключовою одиницею спілкування уже виступає не слово, а речення, ускладнюється структура мовлення, урізноманітнюються форми комунікації, висловлювання якісно і кількісно більш досконалі. Варто відзначити, що надзвичайно швидкими темпами збільшується словниковий запас дітей.

Розвиток мовлення дітей трьох років відбувається за наступними лініями:

- розуміння мовлення дорослого (дитина усвідомлює та аналізує контекстне мовлення, тексти оповідань, казок, може говорити не лише про те, що її оточує та відбувається в даний момент, а й про відсутні предмети, про минулі та майбутні події, про дитячі почуття);

- розвиток активного мовлення. Оволодіння активним мовленням дітей третього року життя відзначене, насамперед, індивідуальністю, адже мовлення розвивається під безпосереднім впливом дорослого і залежить від їх цілеспрямованої, систематичної і правильної вербальної взаємодії. Словник дитини цього вікового періоду становить 1000–2000 слів, представлений усіма частинами мови, проте переважають іменники (понад 50%). Мовленнєвий розвиток дітей спрямований від ситуативного в напрямку до становлення і вдосконалення контекстного мовлення;

- удосконалення орфоепічної правильності мовлення малюків. Удосконалення звуковимови і доведення правильної артикуляції звуків, звукосполучень і слів до авоматизму – надзвичайно важливе завдання, адже для звуковимови дітей цього віку властивою є нечіткість і загальна пом'якшеність вимови. Проте цілеспрямована робота дорослих і педагога, активна мовленнєва практика і щоденна робота над орфоепічною правильністю мовлення дитини сприяє його вдосконаленню;

- засвоєння основ граматичної будови мовлення (з граматичного погляду мовлення дітей трьох років відзначене: засвоєнням і усвідомленням відмінкових закінчень слів; узгодженням прикметника з іменником у роді, числі та відмінку; використанням службових слів, наприклад, деяких прийменників: *на, у, в, до, під* тощо; оволодіння навичками послугування в мовленні формами однини і множини іменників);

- розвиток діалогічного мовлення. Третій рік життя малюка характеризується загальною активізацією мовлення дитини. Вона виявляє ініціативу в спілкуванні з дорослими й однолітками; прагне пізнавати світ і все, що її оточує; ставить питання: «Чому?», «Коли?». «Навіщо?».

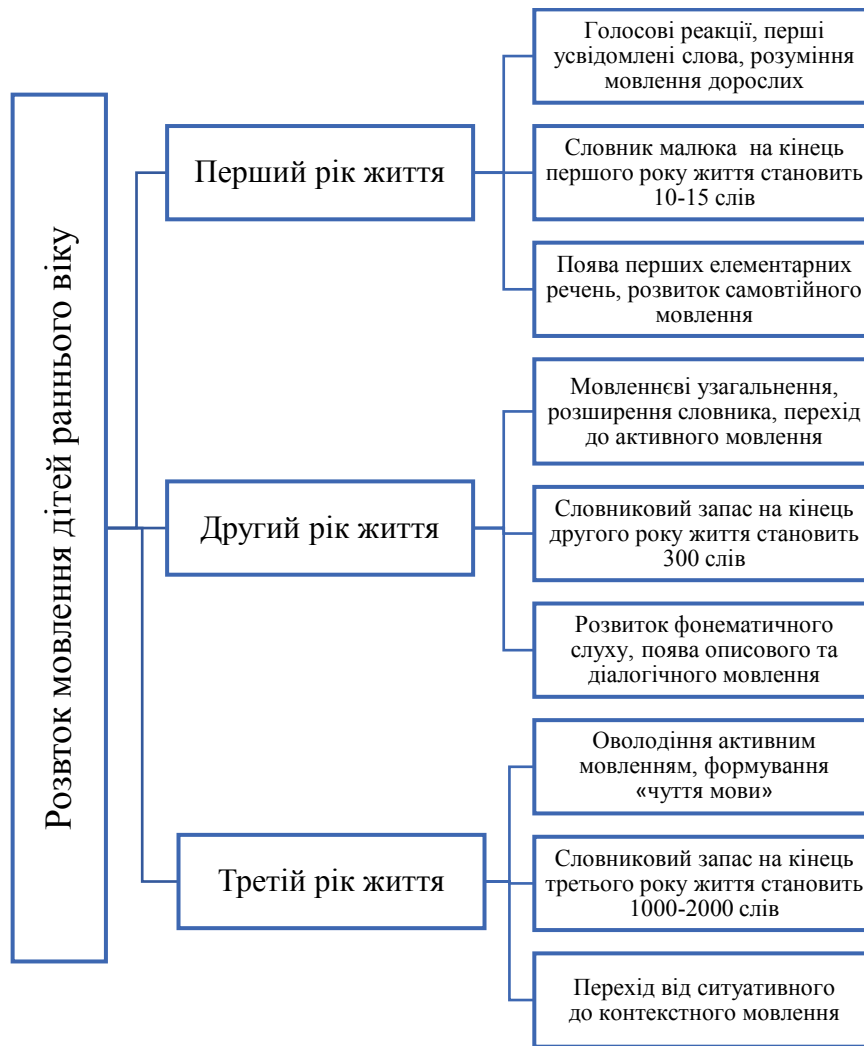

Схема «Розвиток мовлення дітей раннього віку»

Висновки. Структурно підсумувати лінгводидактичні основи розвитку мовлення дітей раннього віку можна за допомогою схеми.

Ранній вік – сензитивний період для засвоєння дитиною мовлення і підґрунтя її подальшого розвитку. Саме оволодіння мовленням є найважливішим досягненням раннього дитинства і зорієнтоване на опанування рідною мовою, вироблення

вмінь послуговуватися нею не лише як засобом спілкування, а й як засобом пізнання навколишнього світу і себе, як засобом засвоєння набутого людством досвіду, саморегуляції та взаємодії людей. Перспективними вважаємо подальші дослідження особливостей мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку в глобалізаційних умовах сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку: навч. посіб. К.: Видавн. дім «Слово». 2003. 344 с.
2. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: Підручник. К. 2007. 542 с.
3. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія: Навч. Посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Упорядник Богуш А. М. К.: Видавн. дім «Слово». Ч. 1. 2005 ; Ч. 2. 2005. 720 с.
4. Эльконин Д. Детская психология. М.: Уч.пед.гиз, 1980. С. 195-206.
5. Красногорський Н. І. Высшая нервная деятельность ребенка. М.: Мед-гиз. 1958. С. 109–110.
6. Лямина Г. М. Особенности развития речи детей дошкольного возраста. Хрестоматія по теорії і методикі розвитку мовлення дітей дошкільного віку: Учеб. пособие для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. М.: Академия. 2000. 554 с.
7. Паламар Л. М. Функціонально-комунікативний принцип формування мовної особистості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика виховання». К. 1997. 45 с.
8. Пентиліук М. І. Основні аспекти навчання рідної мови. Початкова школа. 1997. N 4. С. 10-12

9. Петухова, А. Зв'язок між мовою і мисленням. *Перекладацькі інновації*: матеріали V Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, м. Суми, 12-13 березня 2015 р. Суми: СумДУ. 2015. С. 36-38.
10. Піроженко Т. О. Мовленнєве зростання дошкільника. К. 1999. С. 33-38.
11. Тихеева Е. И. Развитие речи детей (раннего и дошкольного возраста): пособие для восп. детского сада. М.: Просвещение. 1981. 5-е изд. 159 с.
12. Чуковский К. От 2 до 5. Избр. соч.: В 6 т. Москва. 1965. Т. I. С. 343-344.
13. Швачкин Н. Х. Возрастная психолінгвістика: Хрестоматія. М.: Лабіринт. 2004. 330 с.

REFERENCES

1. Bogush A. (2003) Teoriya i metodyka rozvytku movlennya ditej rannogo viku: navch. posib [Theory and methods of speech development of young children]. Kyiv. 344 p. [in Ukrainian]
2. Bogush A., Gavrysh N. (2001) Doshkilna lingvodydaktyka: Teoriya i metodyka navchannya ditej ridnoyi movy: Pidruchnyk [Preschool language didactics: Theory and methods of teaching children their native language]. Kyiv. 542 p. [in Ukrainian]
3. Doshkilna lingvodydaktyka (2005) Chrestomatiya: Navch. Posib. dlya studentiv vyshchyx pedagogichnykh navchalnykh zakladiv [Preschool language didactics. Reader]. Uporyadnyk Bogush A. Kyiv: «Slovo». Vol. 1. Vol. 2. 720 p. [in Ukrainian]
4. Elkonin D. (1980) Detskaya psichologiya [Child psychology]. Moskow. P.195-206. [in Russian]
5. Krasnogorskij N. (1958) Vysshaya nervnaya dieyatelnost rebionka [Higher nervous activity of the child]. Moskow. P. 109-110. [in Russian]
6. Lyamyna G. (2000) Osobennosti razvitiya rechi dyetej doskolnogo vozrasta. Chrestomatiya po teorii i metodike razvitiya rechi dietej doskolnogo vozrasta: Ucheb. posobiye dlya stud. vyssh. i sred. ped. ucheb. zavedenij [Features of the development of speech of preschool children. Reader on the theory and methodology of the development of speech of preschool children]. Moskow. 554 p. [in Russian]
7. Palamar L. (1997) Funkcionalno-komunikatyvnyj pryncyp formuvannya movnoyi osobystosti: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya dokt. ped. nauk : specz. 13.00.02 «Teoriya ta metodyka vychovannya» [Functional-communicative principle of language personality formation]. Kyiv. 45 p. [in Ukrainian]
8. Pentylyuk M. (1997) Osnovni aspekty navchannya ridnoyi movy [The main aspects of learning the native language]. Pochatkova shkola. Vol 4. P. 10-12. [in Ukrainian]
9. Pyetuxova, A. (2015) Zvjyazok mizh movoyu i myslennyam [The connection between language and thinking]. *Perkladaczki innovaciyi: materialy V Vseukrayinskoyi studentskoyi naukovopraktychnoyi konferenciyi, m. Sumy, 12-13 bereznya 2015 r.* Sumy. P. 36-38. [in Ukrainian]
10. Pirozhenko T. (1999) Movlennyeve zrostannya doshkilnyka [Speech growth of a preschooler]. Kyiv. P. 33-38. [in Ukrainian]
11. Tycheeva E. (1981) Razvitiye ryechi dyetej (rannego i doskolnogo vozrasta): posobiye dlya восп. detskogo sada [Development of speech of children (early and preschool age)]. Moskow. 159 p. [in Russian]
12. Chukovskij K. (1965) Ot 2 do 5. Izbr. soch.: V 6 t. [From 2 to 5]. Moskow. Vol. I. P. 343-344. [in Russian]
13. Shvachkin N. (2004) Vozrastnaya psicholingvistika: Chrestomatiya [Age-related psycholinguistics]. Moscow: Labyrinth. 330 p. [in Russian]